

N:o 113.

Af herr **S. T. Palme**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t angående införande af proportionella valsättet vid val inom Riksdagens kamrar.

Ju mera det politiska lifvet utvecklas, desto mera sluta sig partierna tillsammans inbördes, desto skarpare ställa de sig emot hvarandra, desto större blir den bitterhet, hvarmed de politiska meningsolikheterna bryta sig mot hvarandra. En lefvande fosterlandskärlek, som kring stora, fullt uppenbara fosterländska mål enar de mest skilda intressen, kan naturligtvis härför råda bot. Men i hvardagslifvets strider, der det ofta är förenadt med någon osäkerhet att bedöma hvad i hvarje särskildt fall är bäst, der många olika meningar vilja göra sig gällande, och der partiernas motsatser framstå i bjert belysning, der är rättvisa och fördragsamhet gent emot olika tänkande för visso af nöden. Under denna förutsättning mildras mycken bitterhet, och meningsutbyten och förhandlingar befrias från en skärpa, som ofta ställer sig hindrande i vägen för ernåendet af tillfredsställande resultat.

Äfven om emellertid känslan för rättvisa och fördragsamhet nått en än så hög utveckling, så kan man naturligtvis icke begära, att en afgjord majoritet skall rörande en viss, bestämd fråga votera mot sina egna åsikter och med sina motståndare. Billigt och rättvist är deremot, att majoriteten gifver äfven sina motståndare tillfälle att deltaga i frågornas beredning samt dervid, och då öfverläggning sedermera eger rum, uppmärksamt lyssnar äfven till sina motståndares skäl.

Då jag tillåter mig att på den svenska Riksdagen tillämpa de helt visst af en hvar såsom principiellt rigtiga erkända satser, som jag nu anfört, är det ingalunda för att uttala något klander emot de hvarandra efterträdande, ledande riksdagsmajoriteter, som vid olika tillfällen bestämt kamrarnes beslut. Tvärt om hafva majoriteterna inom den svenska Riksdagen under förgångna tider ofta visat prof på så väl rättvisa som tolerans emot olika

tänkande. Och man kan till och med framvisa tillfällen, då majoriteterna exempelvis i utskott insatt äfven ganska utpreglade motståndare. Ingenting hindrar emellertid en majoritet att vid ett visst tillfälle åsidosätta en eljest såsom princip erkänd rättvisa gent emot motståndare och att uteslutande taga hänsyn till sina egna önskningsar och sympatier. Detta kan framför allt antagas inträffa i politiskt upprörda tider, från hvilka håll majoriteten än är hemtad.

I hvarje fall är det också någonting helt annat för ett minoritetsparti att af majoritetens gunst och nåd få sig tilldelad en eller annan utskottsplats, hvilken vid ett annat tillfälle utan vidare kan borttagas, än att hafva det säkra och lugna medvetandet, att det är lagen, hvilken såsom en allom bjudande pligt sjelf häfdar rättvisans och billighetens höga grundsats, och sjelf bestämmer öfver minoriteternas otvifvelaktiga moraliska rätt att få sina åsikter tillbörligen representerade. Detta bör lämpligast ske vid valtillfällen.

För att en representation, af hvad slag som helst, skall vara ett fullständigt uttryck för de väljande erforderades egentligen, att samtliga väljare vore medlemmar af representationen. Som detta af naturliga och praktiska skäl i de flesta fall icke är möjligt, så gäller det i hvarje fall att tillse, att de olika strömningar och de skilda önskningsar, som bland väljarne förefinnas, blifva i möjligast vidsträckta mån företrädade bland representanterna. Ju mindre dessas antal är i förhållande till väljarne, desto talrikare måste väljarne gruppera sig kring ett visst önskemål för att få detta representeradt. Och, å andra sidan, om ett i förhållande till antalet af dem, som skola väljas, tillräckligt antal väljare förena sig om en fordran att få ett visst önskemål representeradt, så synes det endast vara i öfverensstämmelse med rättvisans och billighetens fordringar att så sker.

Om en valkorporation, exempelvis en af Riksdagens kamrar, består af två ungefär jemnstarka partier, borde de rättvisligen hvardera få tillsätta halva antalet af dem som skola väljas. Att detta vore öfverensstämmande med rättvisa och billighet, är sjelfklart, likasom det ock är sjelfklart, att, i fall Andra Kammaren vore delad i två partier på resp. 115 och 113 medlemmar, det senare partiets medlemmar djupt skulle känna orättvisan af nu gällande bestämmelser, om det två röster starkare partiet hänsynslöst besatte alla utskottsplatser ur sina egna led. I fall det ena partiet är dubbelt så stort som det andra, så borde det förra rättvisligen få bestämma öfver $\frac{2}{3}$ af platserna, medan hälften deraf, eller endast $\frac{1}{3}$, påräknades för det andra partiet. På samma sätt kan antalet af de platser, som hvarje enskildt parti rättvisligen bör kunna påräkna, i hvarje fall lätt bestämmas, i fall man känner förhållandet mellan de olika partiernas medlemsantal. Ett så enkelt sätt för att åstadkomma dylik, proportionel representation är emellertid i

regel icke användbart i praktiken. Man har därför under olika tider föreslagit olika metoder för att praktiskt kunna utföra s. k. proportionella val. I utlandet tillämpas proportionalitetsprincipen på flera ställen, i Amerika, i England, i Danmark o. s. v. I sistnämnda land väljas t. ex. äfven riksdagens utskott efter denna princip. I allmänhet kan man säga, att införandet af proportionella val hör till de frågor, som, stående på dagordningen inom flertalet kulturländer, icke kunna falla, utan som måste bringas till sin lösning. Svårigheten har hittills varit att framställa en på vetenskaplig grund hvilande, för alla tänkbara fall fullt säkert och rättvist verkande metod att praktiskt tillämpa proportionalitetsprincipen.

Inom Andra Kammaren väckte vid 1878 års riksdag herr H. L. Rydin en motion, deri han föreslog sådant tillägg till § 75 riksdagsordningen att, »när 20 medlemmar af kammare, vid val som af kammare företages, derom väcka förslag, skall valet företagas» efter en valmetod, som närmast liknar ett i Danmark användt valsätt, hvilket har många förtjenster men hvilket dock ingalunda är i alla afseenden tillfredsställande.

1878 års konstitutionsutskott erkände visserligen, att det under nu gällande valförhållanden kunde hända, att utskotten kunde erhålla »ett något ensidigt uttryck af kammarens särskilda majoriteter», men ansåg dock den olägenhet, som möjligen deraf kunde befaras, i väsentlig mån motverkas af den omständigheten, att erfarenheten visat, »att Första Kammarens majoritet vanligtvis tillhört samma meningsgrupp som Andra Kammarens minoritet», hvadan alltså den rättvisa jemvigten mellan kamrarnes olika partier tillgodosetts. Ehuruväl detta visserligen för 18 år sedan, då Riksdagen i stort sedt endast bestod af två partier, ett sparsamhetsvänligt och ett mera frikostigt i fråga om anslag, var fallet, så eger det ingalunda tillämplighet på våra nuvarande, skäligen invecklade politiska förhållanden, der Andra Kammarens minoriteter för visso icke kunna anse sig vederbörligen representerade af Första Kammarens majoritet eller tvärt om.

Utskottet förnekade ingalunda, att »ändock önskligt och nyttigt vore, att, vid tillsättande af utskotten, minoritetens anspråk blefve än mera tillgodosedda än hittills skett», men höll dock före, att detta »kunde bäst och lämpligast eftersträfvast och äfven vinnas på öfvertygelsens väg». Med allt erkännande af utskottets vackra tanke, att man på så sätt skulle få »ett uttryck af representanternas känsla utaf en gemensam pligt att i främsta rummet tillse det allmännas fördel», så föreställer jag mig dock, att hvarje minoritetsparti helst sjelft utser de medlemmar, som skola representera partiet, äfven om motståndarne i majoriteten äro än så tillmötesgående. Och, för öfrigt, äfven om majoriteten t. ex. i ett utskott insätter en eller annan minoritetsman, så blir det oftast icke den, som utgör det förnämsta uttrycket

för minoritetens önskningsar, utan den, som för majoriteten är minst osympatisk eller farlig. Frågornas grundliga och allsidiga beredning inom utskotten kan dock icke annat än vinna på att de med afseende på en hvar detalj främsta inom alla de olika partierna blifva i tillfälle att der framdraga alla de olika skälen och belysningarna för hvarje fråga. Om också de utskottsmedlemmar, som eljest skulle hafva dikterat utskottets beslut, derigenom skulle i något särskildt undantagsfall stanna i minoriteten, så hafva de alltid den utvägen att, när saken kommer till kammaren, der kunna genomdrifva sin mening. På ett ädelt erkännande af rättvisan och billigheten förlorar för öfrigt i längden ingen.

Svårfattlig förefaller utskottets antydan om, att minoriteternas anspråk stundom skulle blifva mindre tillfredsställande genom ett proportionelt valsätt än för närvarande är fallet, alldenstund majoriteterna skulle anse sig hafva uppfyllt allan rättfärdighet genom att följa valparagrafens bestämmelser utan att visa någon annan »hofsamhet i röstöfvervigtens begagnande». Jag till låter mig emellertid hysa den öfvertygelsen, att rättvisa är den främsta och hufvudsakliga fordran, som ett minoritetsparti i detta afseende kan hysa. Mera än att varda proportionelt representeradt i utskottet kan nemligen ett sådant parti ingalunda begära. Mera torde näppeligen heller »på öfvertygelsens väg» gifvas.

Sedan 1878 års konstitutionsutskott såsom motiv för afslag äfven framhållit, att motionärens föreslagna valsätt förutsätter bestämda partigrupperingar inom kamrarne, dervid förutsättande att en så naturlig utveckling som allmera bestämda partier skulle kunna hämmas genom lagbud, afstyrkte utskottet motionen, som derefter af kamrarne afslogs.

Till utskottets betänkande var dock fogad en reservation, hvarur jag anhåller att få återgifva följande:

»För en noggrann och omfattande utredning af förekommande frågor är det utan tvifvel af icke ringa vikt, att de större meningsfraktionerna inom hvardera kammaren blifva i utskotten representerade, och, om ett motsatt förfarande iakttages, så att majoriteten inom hvardera kammaren insätter i utskotten uteslutande sina egna medlemmar, inträffar det lätt, att utskottsledamöterna gruppera sig kammare mot kammare, hvilket åter är egnadt snarare att åstadkomma olika beslut inom kamrarne än att leda till den sammanjemkning af åsigter, som måste utgöra ett af ändamålen med ärendenas förberedande behandling. Likasom det måste vara till det *allmännas gagn*, att äfven minoritetens män få deltaga uti denna förberedande behandling och med den erfarenhet och sakkunskap, som de torde böra få antagas ega i icke mindre mån än majoritetens, bidra till frågornas lösning, så lär det icke heller kunna med skäl bestridas, att en minoritet

eger ett på *rättvisa* grundadt anspråk att i förhållande till sitt antal blifva så väl i Riksdagen som i dess delegationer representerad; och denna minoritetens rätt har i de flesta länder vunnit allt mera erkännande. Då nu det af motionären föreslagna valsätt, enligt hvad med det i motionen anförda exempel tydligen ådagalägges, är enkelt och lättfattligt samt leder till det dermed åsyftade mål, att majoriteten och minoriteten blifva i förhållande till sitt antal i utskott och nämnder representerade, och berörda valsätt, så vidt jag förstår, icke heller är förenadt med någon olägenhet — dertill jag anser den omständigheten, att valen komma att medtaga något längre tid än nu är förhållandet, så mycket mindre kunna hänföras, som vid riksdagens början, då de flesta val försiggå, göromålen icke äro öfver måttan betungande — finner jag mig böra tillstyrka bifall till motionen».

Det namn, som stod under de så uttalade meningarna, var O. Bergius, det nuvarande konstitutionsutskottets ordförande.

Såsom framgår af hvad jag haft äran anföras, är det min åsigt, att proportionellt valsätt bör införas vid utseendet af medlemmarne af Riksdagens utskott, nämnder m. m., eller i allmänhet vid alla de val, som af Riksdagen förättas. Derigenom skulle rättvisans och billighetens kraf tillgodoses, derigenom skulle skärpan af partistriderna inom Riksdagen väsentligen mildras, derigenom skulle de valda blifva ett mera fullödigt adeqvadt uttryck för hvardera kammaren, derigenom skulle frågornas förberedande behandling vinna i allsidighet och grundlighet.

Nu kan visserligen invändas, att intet af de hittills använda proportionella valsätten i allo är tillfredsställande. Men deremot må genmåljas, dels att ett synnerligen rikt material nu mera finnes för frågans grundliga pröfning, dels att under senare år af en svensk vetenskapsman, professor E. Phragmén, en efter hvad det vill synas fullt tillfredsställande lösning blifvit funnen. Det återstår endast att gifva denna, inför kongl. vetenskapsakademien först meddelade och i dess handlingar intagna samt i mera vetenskaplig form förefintliga lösning, en för den praktiska tillämpningen lämpad form.

Jag tillåter mig med anledning af hvad jag nu anført att föreslå

att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhölla, att Kongl. Maj:t behagade låta utreda frågan om det proportionella valsättets användande vid val inom Riksdagens kamrar samt inkomma till Riksdagen med af utredningen föranledt förslag i ämnet.

Stockholm den 28 januari 1896.

Sven Palme.